

Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestel- mä muutosten edessä

Seija Rasku

Opetusneuvos, FM

Opetus- ja kulttuuriministeriö

seija.rasku@minedu.fi

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan ammatillisen tutkintojärjestelmän muutosta suhteessa aikaan ja työelämään Tehtyjen uudistusten vaiheita avataan ja lopuksi katsotaan tulevaisuuteen osaamisperusteisuuden vaatimien muutosten myötä.

Avainsanat: *ammattillinen peruskoulutus, tutke, osaamisperusteisuus*

Johdanto

Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmää on uudistettu työn ja elämän tarpeiden sekä kulloistenkin koulutuspoliittisten linjausten mukaisesti eri toimialojen koulutukset yhteen kokoonajana järjestelmänä 1970-luvulta alkaen. Alusta saakka tavoitteena on ollut vahvistaa tutkintojen työelämävastaavuutta ja tutkinnon suorittaneiden mahdollisuuk-

sia kehittää osaamistaan ilman umpipe-riä. 1990-luvulta lähtien kehittämistyös-ä on painottunut tutkintojen muodostuminen työelämän työ- ja toimintakokonaisuuksia vastaavista tutkinnon osista ja tutkintojen ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden kuvaaminen työelämässä tarvittavana osaamisena. Uudistuksissa on edetty vaiheittain niin, että lähes joka vuosikymmen on muuttanut ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmää jollakin tapaa. Nyt olemme taas uuden edessä. Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmä on muuttumassa 1.8.2015 alkaen aiempaa osaamisperusteisemmaksi, joustavammaksi, selkeämmäksi ja työelämän muuttuviin osaamistarpeisiin herkemmin reagoivaksi.

Keskiasteen koulutusuudistus loi pohjan ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämiseksi

Nykyinen ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmä on kehittynyt eri aikoina luodusta tutkinnoista, joita on uudistettu työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa kulloinkin tapahtuvia muutoksia mukaillen. Aina 1960-luvulle saakka ammatillinen koulutus kuului eri ministeriöiden alaisuuteen ja oli rakenteeltaan, sisällöltään ja tavoitteiltaan varsin hajanaista. Vuonna 1974 tehty valtioneuvoston päätös keskiasteen koulutusuudistuksen peruseriaatteista (VnP 1974) merkitsi suurta muutosta ammatilliseen koulutukseen ja ammatillisiin tutkintoihin. Uudistuksen tavoitteena oli yhtenäistää ammatillisten koulutuksen rakenne, huolehtia koko ikäluokan koulutuksesta ja jatko-opintomahdollisuuksista sekä nykyaikaistaa ammatilliset tutkinnot vastaamaan työelämän uudistuneisiin osaamistarpeisiin.

Keskiasteen koulutuksen kehittämistä koskeneen puitelain (L 474/1978) mu-

kaan ammatillisen koulutuksen uudistamisen tuli vastata ammattitaidon saavuttamisen ja ylläpitämisen vaatimuksia sekä muuttuneen työelämän laaja-alaisuuden vaatimuksia. Lisäksi ammatillisen tutkinnon suorittaneiden jatko-opintomahdollisuuksien tuli parantaa niin, että myös ammatillisesta koulutuksesta olisi mahdollista edetä opistoasteelle ja sieltä korkeakouluihin. Puitelain vielä varsin yleisistä tavoitteista päästiin käytäntöön vasta vajaat kymmenen vuotta myöhemmin, kun säädettiin laki ammatillisista oppilaitoksista (L 487/1987). Aiemmin hajallaan ja eri hallinnonaloilla valmistellut ammatillista koulutusta koskeneet lait koottiin yhteen lakiin, ja ammatillista koulutusta yhdenmukaistettiin. Lisäksi ammatillisen koulutuksen tavoitteista säädettiin ensimmäistä kertaa lain tasolla, samoin yhtenäisestä koulutuspiteudesta eri aloilla.

Näyttötutkintojärjestelmä ja kolmivuotiset perustutkinnot veivät ammatillista tutkintojärjestelmää osaamisperusteiseen suuntaan

Vuonna 1994 voimaan astunut ammattitutkintolaki (L 306/1994) toi Suomeen näyttötutkintojärjestelmän ja ammatillisen perustutkinnon rinnalle kaksi uutta tutkintotyyppiä: ammattitutkinnon ja erikoisammattitutkinnon. Ammattitutkintolaissa säädeltiin ensimmäistä kertaa osaamiskokonaisuuksia, ei osaamista kehittävää koulutusta. Näyttötutkintoja varten ei laadittu enää opetussuunnitelman perusteita vaan tutkinnon perusteet, joissa keskeistä oli tutkinnon suorittajan osaamisen ja ammattitaidon määrittely. Myös opintojen ajallinen mittaaminen tai sääntely tuli tarpeettomaksi, sillä näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen pi-

tuus määrittyi yksilöllisesti näyttötutkinnon suorittajan aikaisemman osaamisen mukaan. Näyttötutkinnon voi suorittaa myös ilman valmistavaa koulutusta.

Ammatillisen koulutuksen rakennetta ja sisältöjä uudistettiin muutoinkin 1990-luvulla. Uudistamistyötä ohjasi valtioneuvoston 1994 tekemä päätös ammatillisen koulutuksen koulutuspuutuksista (VnP 414/1994) sekä opetusministeriön päätökset nuorten ammatillisen koulutuksen rakenteesta (OPM 1994a) ja nuorten ammatillisen koulutuksen kaikille opiskelijoille yhteisistä opetusisällöistä (OPM 1994b). Ammatillisten perustutkintojen laajuudeksi määriteltiin 80 - 120 opintoviikkoa, jolloin niiden suorittaminen kesti keskimäärin 2 - 3 vuotta. Opintoviikko määriteltiin vastaamaan opiskelijan 40 tunnin työtä. Perustutkinnot rakentuivat ammatillisista perusopinnoista ja suuntautumisoopinnoista, kaikille yhteisistä opinnoista ja vapaasti valittavista opinnoista. Ammatilliset opinnot muodostuivat pääosin työelämän toimintakokonaisuuksiin perustuvista opintokokonaisuuksista, joiden tavoitteet pyrittiin määrittelemään jo tuolloin osaamisperusteisesti työelämässä vaadittavana osaamisena. Koulutuksen työelämälähtöisyyttä lisättiin sisällyttämällä ammatillisiin opintoihin vähintään neljä opintoviikkoa työharjoittelua. Kaksivuotisen perustutkinnon jälkeen oli mahdollista hakeutua joko työelämään tai enintään vuoden mittaisiin syventäviin ammatillisiin opintoihin tai jatko-opintoihin valmistaviin opintoihin. Kaksivuotinen tutkinto tuotti jatko-opintokelpoisuuden vastaavan alan opistotutkintoihin tai ammatilliselle korkeasteelle. Kolmivuotinen perustutkinto tuotti yleisen jatko-opintokelpoisuuden vastaaviin jatko-opintoihin.

Ammatillista koulutusta koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin vuonna 1998 (L 630/1998, L 631/1998) osana perusopetuksesta aina yliopistolainsäädäntöön ulottuvaa koulutuslainsäädännön kokonaisuudistusta. Ammatillisen koulutuksen osalta uudistuksessa otettiin huomioon erityisesti elinkeino- ja muun työelämän kilpailukyvyyn turvaaminen koulutuksen tasoa nostamalla sekä opistoasteen poistuminen koulutusrakenteesta. Vuosien 1999 - 2001 aikana uudistettiin ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteet uudistuneen lainsäädännön ja valtioneuvoston hyväksymien koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmien linjausten mukaisiksi. Ammatillisten perustutkintojen tavoitepituudeksi asetettiin kolme vuotta (120 opintoviikkoa), tutkintoja laaja-alaistettiin edelleen ja kaikkiin tutkintoihin liitettiin vähintään puolen vuoden (20 opintoviikkoa) työssäoppi- minen. Lisäksi kolmevuotisen ammatillisen perustutkinnon suorittaneet saivat yleisen jatko-opintokelpoisuuden sekä ammattikorkeakouluun että yliopistoon. Kaikkien alojen perustutkintojen kolmi- vuotisuutta pidettiin tärkeänä sekä alojen että ammatillisia perustutkintoja suorittaneiden yksilöiden tasa-arvon kannalta. Kolmivuotisuus antoi lisäksi aiempaa paremmat lähtökohdat vastata työelämän osaamisvaatimusten kasvuun.

Uusi vuosituhat - taustoitusta ja kehittämisperiaatteiden määrittelyä

2000-luvulla ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittäminen painottui erityisesti tutkintojärjestelmän selkeyteen, tutkintojen työelämälähtöisyyden ja osaamisperustaisuuden vahvistamiseen sekä tutkintojärjestelmän joustavuuden lisäämiseen. Tut-

kintojärjestelmää kehitettiin kulloistenkin koulutuspoliittisten linjausten mukaisesti, ja kehittämistyöhön vaikutti aiempaa vahvemmin myös kansainvälinen kehitys, erityisesti Euroopan unionin tavoitteet lisätä liikkuvuutta sekä tutkintojärjestelmien vertailtavuutta ja läpinäkyvyyttä. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 1999 - 2004 linjattiin, että ”ammattillisten tutkintojen järjestelmää selkiytetään laatimalla periaatteet, joiden mukaisesti ammatilliset perustutkinnot ja ammatti-/erikoisammattitutkinnot yhteensovitetaan ja tutkintoja kehitetään” (KESU 2000, 33). Seuraavassa koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003 - 2008 vaatimus toistettiin toteamalla, että suunnitelmakaudella ”laaditaan periaatteet, joiden mukaisesti ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja kehitetään ja asema koulutusjärjestelmässä selkiytetään” (KESU 2004, 37). Näiden koulutuspoliittisten linjausten pohjalta ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämistä on pohdittu ja viety eteenpäin neljässä opetusministeriön asettamassa työryhmässä.

Ammatillisten tutkintojen asemointityöryhmä aloitti työnsä elokuussa 2004 ja jätti tutkintojärjestelmän kehittämissesitykset syyskuussa 2005. Työryhmän muistio sisälsi kattavan kuvauksen ja arvion ammatillisen koulutuksen ja tutkintojärjestelmän nykytilasta sekä kolme tutkintojärjestelmän kehittämisvaihtoehtoa. Helmikuussa 2006 opetusministeriö asetti uuden työryhmän pohtimaan ammatillisten tutkintojen kehittämissperiaatteita ja asemaa koulutusjärjestelmässä. Työryhmä katsoi ammatillisen tutkintojärjestelmän ja sen suhteen koko koulutus- ja tutkintojärjestelmään olevan pääosin toimivan, mutta teki muistiossaan myös kehittämissuhteita. Ehdotuk-

set olivat luonteeltaan periaatteellisia ja edellyttivät työryhmän mielestä vielä laajaa yksityiskohtiin menevää valmistelua. (OPM 2005, OPM 2007.)

Työelämästä tulevien muutospainoiden vuoksi opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden kehittämistyötä oli pakko viedä eteenpäin, vaikka koko ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistä koskevat konkreettiset esitykset olivat vielä työn alla. Ammatillisten perustutkintojen uudistaminen vuosina 2008 - 2010 vahvisti edelleen tutkintojen työelämälähtöisyyttä ja osaamisperustaisuutta opetus- ja kulttuuriministeriön linjausten (OKM 2008) mukaisesti. Vallinnaisuutta ja joustavuutta lisättiin merkittävästi, ja elinikäisen oppimisen avaintaitojen osuutta vahvistettiin. Osaamisperusteisuus näkyi vahvasti kaikissa ammatillisissa tutkinnoissa, sillä tutkinnon osat suunniteltiin työelämän toimintakokonaisuuksien pohjalta ja kunkin tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset määriteltiin työelämässä vaadittavana osaamisena.

Helmikuussa 2009 opetusministeriö käynnisti ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämishankkeen (TUTKE1) jatkamaan vuonna 2004 alkanutta ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämistyötä ja asetti hankkeelle ohjausryhmän. Ohjausryhmä piti tutkintojärjestelmän keskeisinä kehittämishaasteina tutkintorakenteen ja tutkintojen työelämävastavuutta ja kykyä reagoida muutoksiin; tutkintojärjestelmän kokonaisuutta ja tutkintojärjestelmän selkeyttä; tutkintojen kokonaisuutta sekä tutkintorakenteen ja tutkintojen joustavuutta ja vastasi joulukuussa 2010 jättämässään kehittämissesityksissä näihin haasteisiin. (OKM 2010.)

Aholan ja Anttilan laatiman ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistä koskevan tilannekatsauksen mukaan edellä mainitut kolme ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän uudistamista pohtinutta ryhmää ovat tuottaneet tärkeää tietoa tutkintojärjestelmän kehittämishaasteista, reunaehdoista ja kehittämisvaihtoehdoista, mutta konkreettiset uudistukset ovat antaneet odottaa itseään. Tutkintojärjestelmän uudistamisessa oltiin tilannekatsauksen mukaan vuonna 2013 monilta osin vielä lähtökuopissa ja eteneminen on ollut hyvin varovaista. (Ahola & Anttila 2013, 36, 40.)

Kohti konkreettisia muutoksia tutkintojärjestelmässä

Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistyö jatkuu opetus- ja kulttuuri ministeriön helmikuussa 2012 asettamassa ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämisen ohjaus- ja työryhmässä (TUTKE2). Kehittämistyötä ohjasivat pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman ja koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2011 - 2016 linjaukset ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämisestä. Kehittämislinjaukset mukailivat TUTKE1-ohjausryhmän esityksiä. Pääministeri Kataisen hallitusohjelman (2011, 34) mukaan tutkintojen osaamisperusteista määrittelyä vahvistetaan ja ammatillisen koulutuksen tutkintorakenteen uudistamista jatketaan tiiviissä yhteistyössä työelämän kanssa. Tavoitteena on selkeämpi ja paremmin työelämän vaatimuksia vastaava tutkintorakenne ja tutkinnot. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2011 - 2016 mukaan ammatillista tutkintojärjestelmää uudistetaan siten, että se muodostaa työelämän osaamistarpei-

den näkökulmasta selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden (KESU 2012, 39). Tutkintojärjestelmän kehittämiseen ovat vaikuttaneet myös Euroopan unionissa valmistellut ja hyväksytyt suositukset eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen (EU 2008) ja ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten eurooppalaisen siirtojärjestelmän perustamisesta (EU 2009).

Ohjaus- ja työryhmän linjaukset ammatillisten tutkintojen kokonaisuuden kehittämiseksi valmistuivat keväällä 2013. Ohjaus- ja työryhmän linjauksiin ja niistä saatuun palautteeseen pohjaava ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistä koskeva hallituksen esitys annettiin eduskunnalle maaliskuussa 2014. Hallituksen esityksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa ammatillisten tutkintojen osaamisperusteista määrittelyä ja tutkinnon osiin perustuvaa rakennetta, mikä tukee joustavien ja yksilöllisten opintopolkujen rakentamista sekä edistää aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista eri koulutuksen järjestämismuotojen joustavaa yhdistämistä. Ammatillista koulutusta koskevaa lainsäädäntöä selkeytetään muun muassa tutkintoja ja tutkintorakennetta koskevan terminologian sekä valtuutus- ja määräyksenantovaltuuksien osalta. Lakeihin lisätään ammatillisten tutkintojen osaamisperusteiset määritelmät. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen välistä toimivaltaa tutkintorakenteen valmisteluprosessissa selkeytetään tekemällä Opetushallituksen rooli valmistelussa näkyväksi. Lisäksi tutkintojärjestelmän reagointikykyä parannetaan siirtämällä tutkintorakenteeseen liittyvää päätösvaltaa ministeriöstä Opetushallitukseen. Tutkintojen sisällöstä eli ammattitaitovaatimuksista ja osaamista-voitteista sekä tutkinnon suorittamiseksi vaadittavista tutkinnon osista päätetään

nykytilaa vastaavasti Opetushallituksen määräämissä tutkinnon perusteissa. Tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset ja osaamistavoitteet määritellään osaamisperusteisesti. Lisäksi tarkennetaan opiskelijan osaamisen arviointia ja todistuksia koskevia säännöksiä ottamalla huomioon osaamisperusteisuus sekä tutkinnon osiin perustuva tutkinnon rakenne ja mahdollisuus suorittaa tutkinto myös osa kerrallaan. (HE 12/2014 vp.)

Ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavan ammatillisen perustutkinnon ja tutkinnon osien mitoitusperusteena otetaan käyttöön ECVET-järjestelmään (*European Credit system for Vocational Education and Training*) perustuva mitoitus, osaamispisteet. Osaamispisteet korvaavat nykyisin käytössä olevat opintojen ajalliseen keston perustuvat opintoviikot. Tutkinnon ja tutkinnon osien osaamispisteet määritellään osaamisperusteisesti sen mukaan, mikä on niihin sisältyvän osaamisen kattavuus, vaikeusaste ja merkittävyys suhteessa koko tutkinnon ammattitaitovaatimuksiin ja osaamista-voitteisiin. Ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavan ammatillisen perustutkinnon laajuus on 180 osaamispistettä (= osp). Tutkinto muodostuu ammatillisista tutkinnon osista (135 osp), yhteisistä tutkinnon osista (35 osp) sekä valinnaisista tutkinnon osista (10 osp). Näyttötutkintona suoritettavat tutkinnot sisältävät vain ammatillisia tutkinnon osia, eikä niitä mitoitettaisi osaamispisteinä. Ammatillisten perustutkintojen yhteisten opintojen rakennetta muutetaan ryhmittelemällä nykyiset oppiainemaiset yhteiset opinnot neljäksi osaamisperusteiseksi tutkinnon osiksi. Hallituksen esityksessä esitetyt muutokset on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.8.2015. (HE 12/2014 vp.) Opetushallitus uudistaa tutkintojen perusteet ja muut mää-

räykset uudistuvaa lainsäädäntöä vastaavaksi.

Ammatillisten tutkintojen tulevaisuus

Ammatillisen koulutuksen tehtävänä on tuottaa osaamista työn ja elämän tarpeisiin, joten ammatillisia tutkintoja kehitettäessä on löydettävä tasapaino keskenään osittain ristiriitaisten tarpeiden välillä. Tasapainoa tarvitaan yhtäältä työelämän erityisiin ja nopeasti muuttuviin osaamistarpeisiin vastaamisen ja laaja-alaisesti hyödynnettävän osaamisen välillä, toisaalta työelämän tarpeista tulevien ja yksilön omista lähtökohdista ja tilanteista nousevien osaamistarpeiden välillä. Tähän tutkintojen ja koulutuksen suunnittelun kesto-ongelmaan ovat kiinnittäneet huomiota myös Ahola ja Anttila (2013, 42) ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistä koskevassa tilannekatsauksessaan.

Tasapainon löytäminen on koko ajan haastavampaa, sillä työmarkkinoiden muutos on nopeampaa kuin aiemmin. Uusia ammatteja syntyy ja vanhoja häviää, mutta vielä suurempi muutos näyttäisi tapahtuvan ammattien sisällöissä. Työtehtävät ja tavat tehdä työtä muuttuvat jatkuvasti, eikä kerran opittu riitä samassa ammatissa toimimiseen koko työuran ajan. Olemme yhä selkeämmin siirtymässä jatkuvaan koulutukseen, jossa koko elinikä on uuden oppimista. Tämä edellyttää nuorena saavutettuja hyviä oppimaan oppimisen taitoja ja sellaista tutkintojärjestelmää, joka mahdollistaa sekä hyvien työelämän perusvalmiuksien oppimisen että ammatillisen osaamisen nopean päivittämisen, uudelleensuuntaamisen ja lisäämisen. Lisäksi ammatillisen tutkintojärjestelmän ja siihen sisältyvien tutkintojen on pystyttävä mukautumaan työelämän muuttuviin osaamistarpeisiin ja ottamaan huomioon se, että muutosten luonne ja nopeus voivat olla hyvin erilaisia eri toimialoilla ja että uusia osaamistarpeita syntyy entistä enemmän toimialojen rajapinnoille. Ammatillisen koulutuksen on pystyttävä ennakoimaan työelämässä tapahtuvia muutoksia niin, että koulutamme kullekin osaamis- ja toimialalle huomisen osaajia, emme eilisen osaajia. Paras keino pysyä mukana työelämän muutoksessa on tiivis yhteistyö työelämän toimijoiden kanssa sekä kansallisella että koulutuksen järjestäjien tasolla.

Työelämän muutoksen rinnalla vähintään yhtä suuri muutos on tapahtumassa yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Suomalaiset elivät aina 1990-luvulle saakka eurooppalaisittain poikkeuksellisen vahvassa yhtenäiskulttuurissa. Nykyisin lähes kaikki yhtenäiskulttuurin osa-alueet ovat menettämässä merkitystään. Myös tyyppillisten opintopolkujen osuus vähenee.

Yhä suurempi osa etenee kohti tutkintoa vaiheittain työtä ja koulutusta vuorotellen tai niitä yhdistäen. Työllä on muutoinkin aiempaa suurempi merkitys oppimisympäristönä, ja työn hyödyntäminen osaamisen kerryttämisessä ja osoittamisessa on aiempaa keskeisempää niin nuorten kuin aikuisten koulutuksessa. Työtä hyödynnetään oppimisympäristönä esimerkiksi silloin, kun halutaan valita tutkintoon sellainen tutkinnon osa, jota koulutuksen järjestäjä ei muutoin tarjoa.

Meneillään olevan ja tulevaisuudessa vain vahvistuvan yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksen vuoksi on tärkeää, että säädösten ja määräysten mahdollistama joustavuus ja yksilölliset valinnan mahdollisuudet toteutuvat myös käytännössä. Koulutuspoliittisista linjauksista ja säädös- ja määräysmuutoksista tulee totta vasta, kun koulutuksen järjestäjät vievät niitä eteenpäin omissa suunnitelmissaan ja prosesseissaan. On koulutuksen järjestäjien vuoro tarttua toimeen ja tehdä yhdessä tarpeelliseksi todetusta uudistuksesta totta. Joustavuutta ja valinnaisuutta lisäämällä koulutuksen järjestäjä pystyy reagoimaan aiempaa ketterämmän alueen työmarkkinoiden muutoksiin ja mahdollistamaan työvoiman pätevoitymisen ilman pitkiä poissaoloja työstä. Tämä tukee alueen yritysten ja työpaikkojen uudistumista, elinvoimaisuutta ja kilpailukykyä. Joustavuuden ja valinnaisuuden lisääminen parantaa myös mahdollisuuksia ottaa huomioon yksilöiden erilaiset lähtökohdat ja osaamistarpeet ja antaa näin kaikille opiskelijoille ja tutkinnon suorittajille mahdollisuus tehdä oma parhaansa. Kunkin yksilön vahvuuksia tukemalla suomalaisten osaamispotentiaali saadaan täysimääräisesti käyttöön.

Opetushallituksen vuotta 2012 koskevan ammatillisten perustutkintojen toimeenpanon seurannan mukaan säädösten ja määräysten mahdollistama valinnaisuus ei ole toteutunut koulutuksen ja tutkinnon järjestäjien toiminnassa tavoitteiden mukaisesti. Parhaiten valinnaisuus on mahdollistettu ja toteutuu suorittavan tutkinnon sisällä. Kehitettävää on erityisesti koulutuksen ja tutkinnon järjestäjien välisen yhteistyön hyödyntämisessä valinnaisuutta mahdollistettaessa. Myös joustavuuden lisäämisessä riittää vielä työtä. Koulutuksen järjestäjille osoittautui haasteelliseksi mahdollistaa tutkinnon suorittaminen osa tai osia kerrallaan. Vaikeuksia tuotti myös koulutuksen ja työelämän vuorottelun mahdollistaminen. (OPH 2014, 8.) Valinnaisuuden ja joustavuuden viemistä käytäntöön on osaltaan vaikeuttanut se, että ammatillisen koulutuksen ohjaus- ja rahoitusjärjestelmä ei tällä hetkellä kannusta joustavien ja yksilöllisten opintopolkujen rakentamiseen.

Vaikka ammatillisten tutkintojen perusteet ovat jo 1990-luvun loppupuolelta saakka perustuneet osaamiseen, oppilaitosten arkeen osaamisperusteisuus ei ole juurikaan vaikuttanut. Opiskelijoiden osaamisen kehittämistä on suunniteltu pitkälti opetusaika-, oppiaine-, sisältö- ja/tai jaksolähtöisesti. Osaamisperusteisuuden vieminen käytäntöön vaatii koulutuksen järjestäjiltä ja opetushenkilöstöltä sekä ajattelutavan että toiminnan muutosta. Opetuskeskeisestä ajattelusta on siirryttävä oppimiskeskeiseen ajatteluun, jossa opiskelija ja hänen osaamisensa ovat toiminnan keskiössä. Muutos edellyttää johtamista, yhteistä suunnittelua, sitoutumista, ohjausta ja seurantaa, ja se heijastuu koko koulutuksen järjestäjän toimintaan. Osaamisperustaisessa ajattelussa huomio kiinnittyy oppiainei-

den, opetussisältöjen ja opetukseen käytettävän ajan asemesta siihen, mitä on osattava koulutuksen ja tutkinnon suorittamisen jälkeen. Pedagogisen toiminnan lähtökohtana ovat puuttuvan osaamisen hankkiminen ja osaamisen laadun varmistaminen. Oleellista on pohtia sitä, millaisilla opetus-, ohjaus- ja arviointiprosesseilla ja millaisissa oppimisympäristöissä haluttuun osaamiseen ja oppimistuloksiin päästään. Prosessit suunnitellaan niin, että opiskelija saa tarvitsemansa tuen puuttuvan osaamisen hankkimiseksi ja tavoitteena olevan osaamistason saavuttamiseksi. Osaamisperusteisuuden on oltava lähtökohtana opetussuunnitelmissa, henkilökohtaisissa opiskelusuunnitelmissa, opiskelijan arviointi- ja näyttösuunnitelmissa, opetuksen toteuttamisessa, opiskelijan arvioinnissa sekä osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa. On erittäin kiinnostavaa seurata ja arvioida, miten osaamisperusteisuutta korostavat säädökset ja määräykset muuttavat pedagogista johtamista, opetushenkilöstön ajattelua ja toimintatapoja, oppimisympäristöjä sekä opiskelijan saamaa opetusta ja ohjausta tai opiskelijoiden oppimistuloksia.

Myös opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen on yhdessä koulutus- ja tutkintotoimikuntien ja laajemminkin työelämän toimijoiden ja muiden sidosryhmien kanssa jatkettava ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistyötä. Edessä on kunkin osaamis- ja toimialan tutkintojen tarkastelu ja kehittäminen kokonaisuutena ottaen huomioon koulutustoimikuntien tekemät esitykset ja osaamis- ja toimialojen rajapinnat. Tämän tarkastelun pohjalta on uudistettava sekä ammatillisten tutkintojen tutkintorakennetta että tutkintojen perusteita. Muuten ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän ke-

hittäminen jää työelämän osaamistarpeisiin vastaamisen ja tutkintojärjestelmän selkeyden näkökulmasta puolitiehen. Näyttää siltä, että murroksessa olevassa työelämässä tarvitaan lukuisten eriytyneisiin osaamistarpeisiin vastaavien tutkintojen asemesta aiempaa laaja-alaisempia tutkintoja, joita voidaan esimerkiksi valinnaisuuden kautta suunnata johonkin työelämässä tarvittavaan erityisosaamiseen. Erityisosaamista hankitaan todennäköisesti aiempaa enemmän myös suorittamalla yksi tai useampi tutkinnon osa, ei koko tutkintoa.

Rohkeimmissa visioissa on esitetty, että tulevaisuudessa ei tarvita lainkaan tutkintoja, vaan yksilöt suorittavat tutkinnon osia vastaavia osaamiskokonaisuuksia ja kokoavat niistä todennettua osaamista työmarkkinoille pääsyä, siellä pysymistä tai siellä etenemistä varten. TUTKE-työ kuitenkin osoitti, että tutkinnot eivät ole turhia. Ne ovat koulutuksen ja työelämän yhteinen tapa jäsentää työelämän moninaisia osaamistarpeita ymmärrettävällä ja yhdenmukaisella tavalla. Työmarkkinoilla toimivat työantajat ja työntekijät tarvitsevat tietoa yksilön ammatillisesta osaamisesta. Tutkinnot ja niiden osat todentavat osaamisen luotettavalla tavalla. Ne varmistavat osaamisen sisällön ja laadun. Vastaavalla tavalla tutkinnot toimivat myös silloin, kun ne määrittävät kelpoisuutta jatko-opintoihin. Tällä hetkellä ja lähitulevaisuudessa suoritettu tutkinto näyttäisi olevan paras turva muuttuvilla työmarkkinoilla. Ammatillisen tutkinnon suorittaminen parantaa yksilön työllistymismahdollisuuksia ja tulotasoa. Se on myös pääsylippu tasolta toiselle elinikäisen oppimisen polulla. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole ikuisesti. Ainoa varma asia tulevaisuudessa on muutos. Työmarkkinat, yhteiskunta ja kulttuuri muuttuvat ja ammatilli-

sen koulutuksen tutkintojärjestelmän muututtava mukana – ei vain muutoksia mukailen, vaan niitä ennakoiden.

Lähteet

Ahola, S. & Anttila, A. 2013. Ammatillisen koulutuksen ja tutkintojärjestelmän kehittäminen. Tilannekatsaus - maaliskuu 2013. Muistiot 2013:2. Opetushallitus.

KESU 2000. Koulutus ja tutkimus vuosina 1999 – 2004. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. Helsinki: Edita Oyj.

KESU 2004. Koulutus ja tutkimus vuosina 2003 – 2008. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Helsinki: Yliopistopaino.

KESU 2012. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 – 2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki: Kopijyvä Oy.

OKM 2010. Ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämissuunnitelman loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:15. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

OPH 2014. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden sekä valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanon seuranta. Tilannekatsaus 2012. Raportit ja selvitykset 2014:9. Opetushallitus.

OPM 2005. Ammatillisten tutkintojen aseointityöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:28. Opetusministeriö.

OPM 2007. Ammatillisten tutkintojen kehittämisperiaatteet ja asemaa koulutusjärjestelmässä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:1. Opetusministeriö.

Pääministeri Kataisen hallitusohjelma 22.6.2011. Valtioneuvosto.

Lainsäädäntö ja päätökset

A 811/1998. Asetus ammatillisesta koulutuksesta.

EU 2009. Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten eurooppalaisen siirtojärjestelmän (EC-VET) perustamisesta (2009/C 155/02).

EU 2008. Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus eurooppalaisen tutkintojen viitekehäyksen perustamisesta elinikäisen oppimisen edistämiseksi (2008/C 111/01)

HE 12/2014 vp. Hallituksen esitys eduskun-

nalle laeiksi ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

L 474/1978. Laki keskiasteen koulutuksen kehittämisestä.

L 487/1987. Laki ammatillisista oppilaitoksista.

L 306/1994. Ammattitutkintolaki.

L 630/1998. Laki ammatillisesta koulutuksesta.

L 631/1998 Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta.

OKM 2008: Opetus- ja kulttuuriministeriön kirje Opetushallitukselle 25.2.2008 (2/502/2008).

OPM 1994a. Opetusministeriön päätös 7.6.1994 (78/011/1994) nuorten ammatillisen koulutuksen rakenteesta.

OPM 1994b. Opetusministeriön päätös 27.7.1994 (83/011/1994) nuorten ammatillisen koulutuksen kaikille opiskelijoille yhteisistä opetussisällöistä.

VnP 1974. Valtioneuvoston päätös 30.5.1974. Periaatepäätös suunnittelu- ja kehittämistoimista ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukioissa annettavan koulutuksen niveltämisestä peruskoulujärjestelmään ja korkeakouluissa annettavaan opetukseen.

VnP 414/1994 vp. Valtioneuvoston päätös ammatillisen koulutuksen koulutuspuutuksista.

